
JELENKOR

X. Pius, az antimodernizmus pápája

A X. Pius pápaságával való számvetést nem csak kettős évfordulója teheti időszerűvé: kerek egy évszázada, az 1914-es végzetes, korszakfordító évben halt meg és hatvan esztendeje, 1954-ben avatták szentté. Sokan látják úgy, hogy a modernizmus, sőt általánosabban a modernség elleni „keresztes háború” fő vezetőjének és jelképének felidézése tanulságos lehet a katolikus egyház jelene megértésének szempontjából is, segíthet tisztábban látni a benne ható, esetenként egymásnak feszülő megújító és konzerváló erőket. *Oscar Sanguinetti* nem árul zsákhamacsát: nem hagy kétséget afelől, hogy amit X. Pius „rivisitazione”-jának (13.), szó szerint „újbolí meglátogatásának”, átvitt értelemben újragondolásának, újraértékelésének nevez, az számára a rehabilitációval, egy meglehetősen rossz emlékü és rossz „sajtóú” egyházfő apológiájával és – a vallási után – történelmi „kanonizációjával” jelent egyet. Az Istituto di Storia dell’Europa Mediterranea kutatója s a *Cultura & identità. Rivista di studi conservatori (Kultúra & identitás. Konzervatív tudományos folyóirat)* szerkesztője. *X. Pius. Egy szent pápa a „rövid század” küszöbén (Pio X. Un pontefice santo alle soglie dell’«secolo breve»)* című könyvének már (szintén) az előszavában leszögezi, hogy nem életrajzot ír, de nem is hagiográfiát (13–14.). Hát akkor mit? Olyan monográfiát, amelyben „egy ilyen nagy formátumú ember és pápa... megtalálja a maga történetét” (19.), értsd: vitatott és elítélt tettei utólagos igazolóját. Ha az olvasó azt gyanítja, itt az egyháztörténet az egyházpolitikával, a historiográfia ideológiával vegyül és kontaminálódik, gyanúját a könyv nem megcáfolja, hanem megerősíti. „Expressis verbis” is: megejtő őszinteséggel nyilvánítja ki, hogy nem törekszik pártatlanságra, sokkal inkább arra, hogy felvegye a harcot a „Pius ellenes és »anti-antimodernista« előítélettel” (14–15.). A jelek szerint egy másik, ellenkező irányultságú előítélet nevében, mely szerint a „középkori kereszténység” után „a nyugati világ mély éthoszában” sok évszázados „válság” vette kezdetét (14., 22–23., 252.), a „dekrisztianizáció” képviselte „hanyatlás”, amelynek három fő stádiumát először Luther, majd Robespierre és Napóleon, végül Lenin és Sztálin teste-

sította meg (26–27.). Ilyetén folyamatosságot a lutheri reformáció és sztálini népiértés között csak az ultratradicionalisták, *Julius Evola*, *Várkonyi Nándor* és néhány követőjük látott, helyesebben vizionált. Látomásuk „csalóka li-dércfényében” a „modern világ” maga a Rossz, az ellene való „lázadás” pedig igen sok eszközt szentesít, hogy stilszerű szóhasználatlall éljünk.

A legártalmatlanabbal kezdve, igazolja az életrajzírás megszépítő vázlatosságát és tendenciózus hézagait. Szemben például *Andrea Torielli* (e sorok írója által a Klió több korábbi számában ismertetett) pápa-monográfiáinak aprólékos, pontos, minden részletre kiterjedő életkrónikáival-pályaképeivel, Sanguinetinél a „nagyvonalú”, rövid „életkép” csupán bevezetésnek vagy keretnek tűnik az 1903-ban kezdődött pontifikátus lényegét alkotó úgynevezett „antimodernista »profilaxis«” (195.) bemutatásához – és főleg apológiájához. Giuseppe Melchiorre Sarto Szent Péter trónusáig vezető útjából Sanguinetti kiemeli kivételesen alacsony, paraszti származását (32–35.), a főpásztorok között szintúgy egyedülállóan „teljes”, a hierarchia-létra minden fokát végigjáró karrierjét (135.) és – vállalt elfogultságát tekintve tiszteletreméltó őszinteséggel – „igencsak gyöngé értelmiségi kultúráját” (273.). „Sarto pápa” antiintellektualizmusa kiváltképp szembetűnő egyrészt annak fényében, hogy elődje, XIII. Leó és utódja, XV. Benedek is „tudós pápa” volt, másrészt annak megítélése szempontjából, hogy modernizmus-ellenessége katolikus értelmiségieket, tudósokat, professzorokat, filozófusokat, teológusokat hurcolt meg, ítél el, rekesztett ki, lehetetlenített el, sőt, egy kemény megállapítás szerint „a katolikus értelmiség temetője lett” (*Giancarlo Zizola: I papi del XX secolo*, Newton, Roma, 1995, 19.) – ha nem is véglegesen, mert szerencsére „volt feltámadás”. A híres szentencia, „Roma locuta, quaestio soluta” (közismertebb változatában: „Roma locuta, causa finita”) jegyében tehát a vitás kérdések legfelsőbb és végső eldöntője, bölcséleti és teológiai disputák csalatkozhatatlan elbírálója nem volt sem „a kultúra embere”, sem „értelmiségi”, sem olvasott, művelt személy (273–274.).

Az elátkozott és kiátkozott, „minden eretnekségek szintéziseként” megbélyegzett és ezerfejű hidraként lekaszabolni vágyott – az intranzigens újságíró, *Giuseppe Sacchetti* által elkeresztelt – „modernizmus” (187–188.) a piusi szótárban lényegében a modernségnek a szinonimája volt, vagyis mindannak, ami az idealizált középkort felváltotta: a humanizmusé, a racionalizmusé, a felvilágosodásé, a liberalizmusé, a demokratizmusé, az immanentizmusé, kivált ha mindezek „patológikus formái” az egyházban jelentkeztek (171–195., 247.). Az „antimodernizmusnak” pedig az „integrizmus” (vagy „integralizmus”) „talizmán-szava” felelt meg (240., 302.) s a prog-

ramadó mottó: „Instaurare omnia in Christo” (100.), ahol is az „instauratio” már a kortársak szemében és fülében is a restauráció „rokon-szava” volt, végső soron pedig a reakcióé, a „középkori *societas christiana*”-hoz való visszatérés utópiájáé (92–95., 105.). Képtelen vállalkozások szükségszerűen folyamodnak abszurd módszerekhez-eszközökhöz. A restaurálni áhított középkor szelleméhez jól illett az inkvizíció. X. Pius felállította. Neve Sodalitium Pianum (Sodalitium Sancti Pii V) lett, vezetője a „Torquemadának” gúnyolt Umberto Benigni, feladata a „modernista eretnekség”, a „se nem forradalmi, se nem újító, hanem tradicionalista” ortodoxiától való bármínémű elhajlás és az elhajlók, valamint a „langyosok” felkutatása, megbélyegzése, megbüntetése, betiltása, végső soron kiátkozása, módszerei pedig a „nézetek visszavonatása, cenzúra, elmozdítások, felfüggesztések, eltávolítások, kiközösítések” és főleg a megfigyelések, besúgások, feljelentések... (217., 224., 227–237.). Sanguinetti a végsőökig mentegeti, apologizálja, szerecsenmosdatja az „ellenforradalmi és antimodernista” fanatizmus „visszaéléseit, a rágalmakat, az igazságtalanságokat” – melyeket pedig még a hivatalos katolikus egyháztörténészek is kritikával illetnek –, mondván: „A sebészi beavatkozás elkerülhetetlenül – s olykor szükségszerűen – megsértheti az ép szöveteket is; minden harcnak vannak »járulékos áldozatai«; minden jobbító vállalkozás óhatatlanul együtt jár »piszkos« munkával, mely beszennyezi annak kezét, aki végrehajtja.” (233., 228.) Ismerős logika: „Ahol fát vágnak, ott hullik a forgács.” Kár, hogy azok a forgácsok emberi életutakat, tudósi és papi pályákat jelentettek. A Loisy-, a Tyrrell-, a Murri-, a Minocchi-, a Buonaiuti-ügyek csak a leghírhedtebbek és legbotrányosabbak voltak (183–185., 223–224.). Vérmérséklet szerint ítélnélhető felháborítónak vagy nevetségesnek az ilyesfajta farizeus „mérleg az antimodernista akcióról”: „Hála X. Piusnak a modernizmus az elit betegsége maradt és nem sikerült eljutnia a néphez... Próbáljuk elképzelni, mi lett volna, ha a modernista eszmék eljutottak volna – a X. Pius által elítélt könyveken és személyeken iskolázott papok által – a mindennapi lelképásztori gyakorlatba és a katolikus nép életébe...” (237–238.) Belegondolni is szörnyű, mi lett volna akkor!

Ha eretnekeket és elhajlókat elhallgattatni nem bűn, akkor igazságelemeket elhallgatni sem véték. Sanguinetti nem idézi, a függelék dokumentumai között sem közli a hírhedett „antimodernista eskü” szövegét, sem az „új *Syllabus*”, a *Lamentabili* dekrétumot, amely a *Pascendi* enciklikában teljesedett ki (212., 199–202.). Ehhez képest apróság, hogy kimaradt az antifeminista *bon mot*: „A nő? Legyen csinos, hallgasson és maradjon otthon!” (Zizola, 21.) Nehogy már beszélni merészeljen vagy – *horribile dictu* – dolgozni!

Az egyetlen fontos irat, melyet a Sanguinetti-kötet közzé tesz a Sodalitium Pianum „statutumai és programja” az egyház és állam szétválasztása, a modernizmus, a liberalizmus, a demokratizmus, az „individualista és felvilágosult tendenciák”, a feminizmus, az antimilitarizmus és az utópista pacifizmus elutasításával (300–305.) A militarizmus-ellenesség elítélése azért meglepő, mert X. Pius élete végén rettegett a közelgő „nagy háborútól”, ahogy ő nevezte, a „guerrone”-tól (267.), némely legendák szerint az első világháború kirobbanásának hírére szakadt meg a szíve (*Claudio Rendina: I papi. Storia e segreti*, Newton, Roma, 2011, 643.).

Az „apolitikus” pápa „politikájáról és diplomáciájáról” a részrehajló monográfus sem tagadhatja el, hogy kudarcosorozat volt, amit *Szántó Konrád* úgy fogalmazott meg, hogy „hajthatatlansága súlyos egyházpolitikai konfliktusokba keverte” (Dr. Szántó Konrád: *A katolikus egyház története*, Ecclesia, Budapest, 1988, II. kötet, 456.) Franciaországtól az Egyesült Államokig, Németországtól Portugáliáig, Spanyolországtól Mexikóig (252–266.). Olaszországban alig enyhített „névelődje” és példaképe, IX. Pius merev Risorgimento-ellenességén, az olasz nemzetállammal szembeni hajthatatlan ellenségességen és elszigetelődésén, s még ezt a minimális pozitív elmozdulást is sikerült elrontania a kibontakozó kereszténydemokrata mozgalom kíméletlen elfojtásával (111–124.).

1951-es boldoggá s 1954-es szentté avatása sem ellensúlyozhatta, hogy az egyház megújítása, az „aggiornamento” XXIII. Jánostól kezdve a X. Pius örökségétől való elfordulást jelentette, Sanguinetti keserű fel- és beismerése szerint „a modernizmus híveinek revánsát”, amikor is az „integrizmus” és X. Pius éveit „az obskurantizmus, a regresszió, az ártatlanok üldözése éveiként bélyegezték meg” (240–250.). Könyve végén a szerző mély szomorúsággal konstatálja: „Ha összehasonlítjuk a mai egyházzal X. Pius korának egyházát és főleg azt az egyházat, amelyet X. Pius akart, valóban úgy tűnik, mint ha az az egyház sosem létezett volna avagy csupán egy másik bolygón.” (289.) Ez ugyan korántsem biztos, de ad némi reményt.

Oscar Sanguinetti: *Pio X. Un pontefice santo alle soglie dell «secolo breve»* (X. Pius. Egy szent pápa a „rövid század” küszöbén), Sugarco Edizioni, Milano, 2014, 329

Madarász Imre